

BOLU ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BİZANS ALTIN SİKKELERİ

Yrd. Doç. Dr. Zeliha DEMİREL GÖKALP*

ÖZ

Bolu Arkeoloji Müzesi sikke koleksiyonunda 11.370 adet Antik ve İslami sikke bulunmaktadır. 2008 Yılı Eylül ayında Bolu Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleştirilen çalışmada, 1975–2005 yılları arasında envantere kaydedilmiş 394 adet Bizans sikkesi tespit edilmiştir. Bu sikkelerin 11'i altın, 2'si gümüş ve 381'i bronzdur. Müzedeki Bizans altın sikkeleri İmparator II. Basileios, IX. Konstantinos, VII. Mikhael, III. Ioannes ve VIII. Mikhael dönemlerine tarihlenmektedir. Bu çalışmada, katalogta yer alan imparatorların altın sikkeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bizans, Altın Sikke, Bolu*

BYZANTINE GOLD COINS IN BOLU ARCHAEOLOGY MUSEUM

ABSTRACT

There are 11.370 ancient and Islamic coins in the coin collection of Bolu Archeology Museum. 394 Byzantine coins which were recorded in the inventory between 1975–2005 have been determined in the study carried out in Bolu Archaeology Museum in September 2008. 11 gold, 2 silver and 381 of these coins are bronze. Byzantine gold coins in museum from the reign of Basileios II, Cosntantine IX, Michael VII, Ioannes III and Michael VIII. In this study information was given on gold coins of emperors in catalogue.

Keywords: *Byzantine, Gold Coin, Bolu*

* Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, e-posta: zdgokalp@anadolu.edu.tr

Bolu Arkeoloji Müzesi sikke koleksiyonunda 11.370 adet Antik ve İslami sikke bulunmaktadır. 2008 yılı Eylül ayında müzede gerçekleştirilen çalışmada, sikkelerin 394'nün Bizans dönemine tarihlendiği tespit edilmiştir. Bu sikkelerin 11'i altın, 2'si gümüş (Anastasius (491–518) ve VII. Konstantinos (913–959) dönemi soliduslarının taklididir) ve 381'i bronzdur. Bu makalede koleksiyonda bulunan Bizans altın sikkeleri tanıtılmıştır. Müzedeki altın sikkeler İmparator II. Basileios, IX. Konstantinos, VII. Mikhael, III. Ioannes ve VIII. Mikhael dönemlerine tarihlenmektedir. Ayrıca hangi imparatora ait olduğu tespit edilemeyen ancak Erken Bizans dönemine tarihlenen 1 adet *tremissis*¹ bulunmaktadır. Makalede, kataloga alınan imparatorların altın sikkeleri hakkında bilgi verilmiş ve adı geçen imparatorların müze koleksiyonunda tespit edilen bronz sikkelerinin sayıları da eklenmiştir. Değerlendirmede ise Bizans Dönemi altın sikkelerinin ayar ve kalitesi hakkında bilgi verilmiştir.

Müzedeki II. Basileios (976–1075) dönemine ait 1 *histamenon* bulunmaktadır. II. Romanos'un (959–963) oğlu olan II. Basileios, I. Ioannes Tzimiskes (969–976) öldüğünde kardeşi VIII. Konstantinos ile birlikte Bizans tahtına geçmiştir. İmparator yarım yüzyıllık hâkimiyetinde sikke yapısında birçok değişiklik yapmıştır (DOC 3/2, s. 599; Grierson, 1967, s. 167–87). II. Basileios'a kadar görünüşte birbirinden çok da farklı olmayan *histamenon* ile *tetarteronun* ağırlık ve çapları değişmiştir. Ağırlığı tam olan *histamenon* II. Basileios döneminde büyük (26–28 mm) ve daha ince, *tetarteron* ise daha küçük (17–19 mm.) ve kalın basılmıştır (DOC 3/2, s. 600; Tekin, 1999, s. 38; Grierson, 1999, s. 10). II. Basileios dönemi *histamenon*ları ve *tetarteron*ları 6 farklı tiptedir. Tipler sikke ön yüzünde tasvir edilen İsa'nın nimbusundaki bezemelere, sikke arka yüzünde yer alan imparatorun giydiği lorosa² ve ortak imparator Konstantinos ile imparatorun aralarında tuttukları haçın tipine göre belirlenmiştir (DOC 3/2, s.604–605). Müze koleksiyonunda İmparatorun adına basılmış bronz sikke bulunmamaktadır. Çünkü I. Ioannes Tzimiskes ile başlayan (969–976) ve I. Alexios'un (1081–1118) 1092 yılında gerçekleştirdiği reforma kadar yaklaşık 100 yıl boyunca imparatorlukta *anonim follis*ler kullanılmıştır. Bu sikkeler önceki yüzyıllardakilerden iki önemli hususta ayrılmaktadır. Birincisi, bakır sikkeler üzerinde, şimdiye kadar altın sikkeler için tercih edilen bir uygulama olan, İsa'nın bir portresinin yer alması ve ikincisi ise sikkelerin herhangi bir imparator adına basılmamış olmasıdır.³ Müze koleksiyonunda da II. Basileios dönemine atfedilen 59 *anonim follis* (A2 Sınıfı) vardır.⁴

Müzedeki IX. Konstantinos (1042–1055) dönemine tarihlenen 1 *tetarteron* bulunmaktadır. IX. Konstantinos, imparatoriçe Zoe⁵ ile evlenerek Bizans tahtına çıkmıştır. Konstantinos dönemi sikkeler, önceki imparatorların sikkelerinden farklıdır. Bu dönemde *tetarteron* ilk defa 19–22 karat arası iyi kalitede basılmıştır. İmparatorun 4 farklı tipte *histamenon*u bulunmaktadır. İlk iki tipin ön yüzünde İsa'nın tahta oturur şekilde tasviri, diğer iki tipin ön yüzünde ise İsa'nın büstü tasvir edilmiştir. Tiplerin ayırımında imparatorun giysisi ve elinde tuttuğu objeler (asa, haçlı globus⁶, v.s) dikkate alınmıştır. Ayrıca 2, 3 ve 4. tip *histamenon*lar konkav formdadır. İmparatorun 2 farklı tipte *tetarteron*u basılmıştır. İlk tipte sikke ön yüzünde İsa'nın büstü, sikke arka yüzünde elinde asa ve haçlı globus tutan imparator tasvir edilmiştir. İkinci tip *tetarteron*unda ön yüzünde İsa'nın büstü, ancak arka yüzünde asa yerine elinde labarum⁷ tutan imparator yer almaktadır. Müze koleksiyonunda bulunan *tetarteron* ise 2. tiptedir (DOC 3/2, s. 734–735). IX. Konstantinos'unda II. Basileios gibi müzede kendi adına basılmış hiç bronz sikkesi yoktur. Ancak bununla beraber IX. Konstantinos dönemine atfedilen 16 adet *anonim follis* (C Sınıfı) vardır.

1 Sikke Erken Bizans dönemine tarihlenmektedir. Çünkü *tremissis*lerin ön yüzlerinde profilden imparator büstü, arka yüzlerinde Viktoria tasvir edilmektedir ve 9. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu birimin basılmasına son verilmiştir (Tekin, 1999, s. 37; Hendy, 1985, s. 476).

2 Romalıların da kullandığı süslü bir pelerin olan loros, Bizans döneminde konsül kıyafeti olarak kullanılmıştır. Bkz., Tulay, 2001, s. 131; Sevçenko, 1991, s. 1251.

3 Ancak bunun yanında II. Basileios'un Cherson darphanesine ait, sikke ön yüzünde imparatorun monogramının yer aldığı bronz sikkeleri mevcuttur (DOC 3/2, s. 632–633).

4 *Anonim follis*ler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Whitting, 1955, s. 89-99; Gökalp, 2009, s. 217-250.

5 VIII. Konstantinos'un (1025–1028) kızı olan Zoe, III. Romanos (1028–1034), IV. Mikhael (1034–1041) ve V. Mikhael'in de (1041–1042) eşi olmuştur. Bkz., Brand ve Cutler, 1991, s. 2228.

6 Globus: İktidar sembolü, dünyayı simgeleyen küre. Bkz., Tekin, 1999, s. 213.

7 Labarum: Üzerine kristogram işlenmiş olan sancak.

İmparator VII. Mikhael'in (1071–1078) müzede 1 *histamenon* ve 1 *tetarteron* bulunmaktadır. VII. Mikhael Dukas, IV. Romanos Diogenes'in 1071'de Selçuklu Türklerine Malazgirt'teki yenilgisinden hemen sonra tahta geçmiştir. VII. Mikhael'in altın sikkeleri, konkav formu ve düşük kalitesi ile daha önceki dönem örneklerinden ayrılır. Mikhael'in *histamenon*ları iki tip olarak belirlenmiştir. Her iki tipin de arka yüzünde yer alan yazı ve imparator tasviri aynıdır. Arka yüzde İmparatorun cepheden büstü, asalı ve haçlı globuslu figürü bulunur. Ancak ön yüzdeki İsa tipi farklıdır. İsa'nın ya arkalıklı tahta otururken ya da cepheden büstü tasvir edilmiştir. İsa'nın arkalıklı tahta oturduğu birinci tip sikke, diğerlerine göre fark edilebilir derecede değeri yüksek altındır. Fakat bu tip sikke oldukça nadirdir. VII. Mikhael'in İkinci tip *histamenon*u, sikkenin ön yüzünde İsa'nın büstünün tasvir edildiği örneklerdir. Bu tip sikkeler İsa'nın nimbusunda, elinde tuttuğu kitabın kapağında yer alan nokta bezeler ve sikkenin arka yüzünde imparatorun sağ elinde tuttuğu labarumun ve sol elinde tuttuğu globusun üzerinde yer alan nokta bezemeye göre beş alt tipe ayrılmaktadır. Müzede bulunan imparatorun *histamenon*u 2. tiptedir (DOC 3/2, 800; Gökalp, 2009a, s. 90–92). VII. Mikhael döneminde 3 farklı tipte *tetarteron* basılmıştır. Sikke ön yüzünde göğsünde bebek İsa'nın madalyonunu tutan Meryem⁸ ve arka yüzünde imparator Mikhael ile imparatoriçe Maria'nın tasvirleri yer almaktadır. Tipler İsa'nın nimbusundaki detaylar ve imparator ile imparatoriçenin aralarında tuttıkları haçın gövdesindeki bezemelere göre belirlenmiştir (DOC 3/2, s. 800). Müzede bulunan *tetarteron* 3. tiptedir. Bunun yanında imparatorun müzede 9 bronz sikkesi bulunmaktadır.

III. Ioannes Dukas Vatatzes'in (M.S. 1222–1254) müzede Magnesia⁹ (Manisa) darphanesinde basılmış 5 adet *hyperpyron* bulunmaktadır. Nikaia İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı Theodoros Laskaris'in damadı olan III. Ioannes, imparatorun 1222'deki ölümünden sonra tahta geçmiştir. III. Ioannes'in, özellikle altın *hyperpyron* birimindeki sikkeleri II. Ioannes'in (M.S. 1118–1143) sikkelerine benzemektedir. Bu nedenle II. Ioannes'in Thessalonika'da (Selanik) basılmış altın sikkeleriyle, III. Ioannes'in Magnesia'da darp edilmiş olan altın sikkelerini ayırt etmek zordur. Tek ayırt edici özellik, III. Ioannes'in bu sikkelerde yuvarlak köşeli bir sakalla tasvir edilmiş olmasıdır (Çantay, 2008, s. 199). İmparatorun altın sikkeleri iki gruba ayrılmaktadır. Her iki grupta da ön yüzde arkalıksız tahta oturan İsa tasvir edilmiştir. Birinci grubun arka yüzde yarım figür halinde verilmiş imparatorun Meryem tarafından taçlandırılması, ikinci grubun arka yüzünde ise tam figür halinde verilen imparatorun yine Meryem tarafından taçlandırılması yer almaktadır. Müzedeki *hyperpyron*lar ise ikinci gruba girmektedir. İmparatorun müze koleksiyonunda bronz sikkesi bulunmamaktadır.

8 Meryem figürü sikkeler üzerinde ilk kez imparator VI. Leon (M.S. 886–912) döneminde yer almıştır. Meryem bu sikkelerde orans duruşundadır. Daha sonra VII. Konstantinos (M.S.913–959) döneminde Nikopios (Meryem'in göğsünde İsa figürlü madalyon tuttuğu tip) olarak betimlenmiştir. II. Nikephoros (M.S.963–969) ve I. Ioannes (M.S. 969–976) dönemlerinde Meryem büstü sikkeler üzerinde imparatorun yanında tasvir edilmiştir. Sikkeler üzerinde Meryem tasviri en yoğun olarak III. Romanos (M.S.1028–1034) döneminde görülmektedir. Romanus soliduslarında Meryem ayakta ve Romanos'u taçlandırırken, *tetarteron*'ları üzerinde Nikopios Meryem, gümüş sikkelerinde Hodegetria Meryem (kollarında çocuk İsa tutan Meryem) betimlemesi görülmektedir. III. Romanos'dan sonra da Meryem tipleri çoğalmıştır. Meryem orans duruşunda ayakta, İsa büstü ile imparatoru taçlandırırken ya da imparator ile birlikte aralarında haç ya da labarum tutarken betimlenmiştir. 1081 öncesi ayakta ya da büst Meryem çeşitlenmeleri görülürken, Komnenoslar döneminde oturan ya da Hogiosoritissa tipte Meryem betimlenmiştir. Palaeologoslar döneminde de VIII. Mikhael'in *hyperpyron*larında Konstantinopolis surlarında orans duruşunda betimlenen Meryem figürü görülmektedir.

9 1204'teki Latin istilasından sonra Bizans sikkeleri önce Nikaia (İzmit) ve sonrasında Magnesia'da (Manisa) darp edilmiştir. Magnesia darphanesinde altın *hyperpyron*, *electron*, *billion trachy* ve bakır *tetartera* basılmıştır. Darphane 1261 yılında Konstantinopolis'in Latinlerden geri alınmasına kadar aktif durumda kalmıştır (Tekin, 1999, s. 40; DOC 4/2, s.58).

VIII. Mikhael Palaiologos'un (M.S.1259–1282) müzede 1 *hyperpyronu* bulunmaktadır. VIII. Mikhael, 1204'te Konstantinopolis'in Haçlıların eline geçmesi ve burada bir Latin İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra ortaya çıkan Nikaia İmparatorluğu'nun başında bulunan IV. Ioannes yanında 1259 yılında ortak imparator olarak ilan edilmiştir. 1261'de Latinlerin Konstantinopolis'ten çıkartılmasından sonra ise Bizans İmparatorluk tacını giymiştir (DOC V/2, s. 103). VIII. Mikhael'in altın *hyperpyronları* üç farklı tiptedir. 1259–1260 yılları arasında nadir basılan ilk iki tipi Magnesia darphanesine atfedilmektedir. Konstantinopolis darphanesine atfedilen üçüncü tip sikkesi ise daha yoğun olarak basılmıştır. Birinci tip sikkenin ön yüzünde tahta oturan İsa, arka yüzünde imparatoru taçlandıran Meryem tasviri bulunmaktadır. İkinci tip sikkenin ön yüzünde tahta oturan Meryem, arka yüzünde ise elinde tomar tutan İsa'nın önünde diz çökmüş imparator, imparatorun başı üzerinde kanatlı ve nimbuslu Baş Melek Mikhael tasviri yer almaktadır. Üçüncü tip sikkenin ön yüzünde Konstantinopolis surları içinde orans Meryem tasviri vardır. Bu tip sikkenin arka yüzü ikinci tip sikkenin arka yüzü ile aynıdır. Ancak bu tipin bazı örneklerinde İsa'nın elinde tomar yerine kitap da bulunmaktadır. Müze koleksiyonunda ise yer alan sikke bu üçüncü tipe girmektedir. VIII. Mikhael'in müzede bronz sikkesi bulunmamaktadır.

DEĞERLENDİRME

Bizans sikkeleri esas olarak üç metalden basılmıştır: altın, gümüş ve bakır. Ancak 11. yüzyıldan itibaren ekonomik kriz dolayısıyla ayarı düşük altın (=elektron) ve ayarı düşük gümüş (=billon) sikkeler de görülmektedir (Tekin, 1999, s. 37). Bizans altın sikke birimi yaklaşık 4.40 gr. ağırlığındaki "*solidus*"tur (yun. tekil *nomisma*, çoğ. *nomismata*). İmparator I. Constantinus (M.S. 306–337) döneminde tedavüle giren, yaklaşık 4.40 ağırlığındaki *solidus*, o dönemde tedavüle olan bütün altın paralardan daha ağırdı (Lopez, 1951, s. 209–234). II. Nikephoros'a kadar (963–969) *solidus*'un ağırlığında, kalitesinde ve büyüklüğünde herhangi bir değişiklik olmamıştır. II. Nikephoros ise *solidus*'tan daha hafif "*tetarteron*" (*nomisma*) olarak adlandırılan sikkeyi tedavüle sokmuştur. Ağırlığı tam olan altın sikke ise "*histamenon*" (*nomisma*) olarak bilinir. *Tetarteron* ve *histamenon* görünüşte çok farklı değildir. Ancak II. Basileios (976–1025) döneminde *histamenon* büyük ve ince; *tetarteron* ise daha küçük ve kalın basılmıştır (Tekin, 1999, s. 38; Grierson, 1999, s. 10).

Nomisma'nın ayarı ve kalitesi IV. Mikhael (1034–1040) ile birlikte bozulmaya başlamıştır. 1071'deki Malazgirt yenilgisinden sonra ve I. Aleksios (1081–1118) döneminde *nomismanın* içindeki altın miktarı neredeyse %75 oranında azalmıştır. 1092 yılında I. Aleksios para reformu yapmak zorunda kalmıştır. Yeni düzenlemede *nomisma*'nın yerine bir yüzü çukur, bir yüzü bombeli olan "*hyperpyron*" adıyla yeni bir altın sikke tedavüle sokulmuştur. Ancak bu kez altının ayarı 24 karat yerine 20 ½ karata düşmüştür (Grierson, 1991, s. 964; Hendy, 1985, s. 513). Bunun yanında ilk çukur sikke daha önce, IX. Konstantinos (1042–55) döneminde çukur *histamenon* olarak basılmıştır (Grierson, 1999, s. 10–11).

Latinlerin Konstantinopolis'i istilas (1204–1261) sırasında sürgündeki Nikaia imparatorluğunda, III. Ioannes Dukas Vatatzes (1222–1254) döneminde, *hyperpyron*'un içindeki altın ayarı 16–18 karat'a düşürülmüştür. *Hyperpyron*, Konstantinopolis yeniden ele geçirildikten sonra VIII. Mikhael Palaiologos (1259–1282) döneminde 15 karat'a, II. Andronikos (1285–1330) döneminde de 12 karat'a düşmüştür. Altın *hyperpyron* son kez 11 karat olarak V. Ioannes (1341–1391) döneminde basılmış ve böylece Bizans altın sikkeleri 1350'lerde sona ermiştir.

Bolu Arkeoloji Müzesi'ndeki altın sikkelerin 6'sı Konstantinopolis darphanesine (Kat. no. 1–5, 11), 5'i Magnesia (Manisa) darphanesine (Kat. no. 6–10) aittir. Müzedeki sikkelerin neredeyse tümünün buluntu yerleri belli değildir, çünkü müzeye hibe ya da satın alma yolu ile gelmiştir.¹⁰ Bu sikkelerin

10 Ancak 3'ü 1996 yılında Akçakoca Kilise Kurtarma Kazısı'nda ele geçmiştir (sikkelerin 1'i II. Iustinus ve 2'si Mauricius Tiberius dönemlerine tarihlenmektedir)

buluntu yerleri Bolu kenti ve çevresi olsaydı, ayrıca müze koleksiyonundaki altın sikkeler Bizans dönemini kesintisiz temsil etseydi, doğal olarak tespit edilen sikkeler ekonomik boyutta anlamlı olabilirdi. Çünkü sikkeler istatistiksel olarak ele alınır, Anadolu'daki diğer buluntu sonuçları ile kıyaslanır ve böylece Bolu ve Anadolu genelinde Bizans sikke bulguları tarihsel olaylar ışığında yorumlanabilirdi. Ancak yinede Bolu Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Bizans sikkeleri Anadolu'daki birçok müze ve kazılarda ele geçen Bizans sikke verileri ile paralellik göstermektedir. Şöyle ki, Müze koleksiyonunda bulunan Bizans bronz sikkelerinin 107'si Erken, 9'u Karanlık, 251'i Orta ve 8'i Geç Bizans dönemlerine tarihlenmektedir. Altın sikkelerin ise 1'i Erken, 4'ü Orta ve 6'sı Geç Bizans¹¹ dönemlerine tarihlenmektedir. Aslında sonuçlar Erken Bizans dönemi ekonomik ve siyasal hareketliliğini, M.S. 641 yılı sonrası başlayan Karanlık dönemdeki ekonomik krizi ve sonrasında Orta Bizans dönemindeki canlanmayı açıkça göstermektedir.

KATALOG ¹²

ERKEN BİZANS DÖNEMİ (5–7. yüzyıl)

Tremissis

Öy. : [] PP

Büst sağa, diademli.

Ay. : V I C T O R [] S [] S

Merkezde potent haç¹³, kesimde [] O B

1* AV 1.10 gr., 14/15 mm., ky.6, Env.no.: 747

II. BASILEİOS (976–1025)

Konstantinopolis

Histamenon

Öy. : I h S X I S R E X R E Ç N A n T I n m

Pantokrator İsa büstü cepheden. Sakallı ve haç nimbuslu. Tunik ve himation¹⁴ giyimli. Sağ elinde kitap var.

Ay. : + b A S I L C C O n S T A n T I b R

Cepheden iki büst. Solda loros giyimli İmparator Basileios. Sağda sakalsız ve khlamys¹⁵ giyimli Konstantinos, her ikisinin de haçlı tacı var. Aralarında patrik haçı tutuyorlar.

11 Bu sikkelerin 4'ü (Kat. no. 6–9) bir defineye ait olabilir. Üç ya da daha fazla sikkenin grup halinde sonradan alınmak üzere saklanmasına define denir. Sikkeler 16.12.1987 tarihinde İrfan Kartal adlı kişi tarafından müzeye satılmıştır. Sikkeleri müzeye satan şahıs ayrıntılı bilgi vermediği için bu sikkelerin define olup olmadığı bilinmiyor.

12 Müzede bulunan altın sikkeler DOC'da yer alan sınıflandırma göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir. Katalogda kullanılan teknik kısaltmalar: Ağ.: Ağırlık, AV: Altın, Ay.: Arka yüz, Env. no.: Bolu Arkeoloji Müzesi envanter numarası, ky.: Kalıp yönü, Öy.: Ön yüz, *: Orijinal ölçüsünde fotoğrafı verilen sikke.

13 Potent Haç: Haçın her bir kolunun bitiminde dikey kısa bir çubuk bulunan haç tipidir.

14 Himation: Pelerin

15 Khlamys: Sağ omuzda fibula ile tutturulan ve sağ omuzu açık bırakan uzun pelerin. Kısa olanları antik dönemde askerler, avcılar ve biniciler tarafından giyilirdi. 6. yüzyılda khlamys askeri karakterini kaybetmiş ve başlıca saray giysisine dönüşmüştür. Bkz., Cutler ve Sevcenko, 1991, s. 424; DOC 2/1, s. 76-77.

M.S. 977–989?

2* AV 4.32 gr., 22 mm., ky.6, Ref.: DOC 3/2, s. 613, no. 1, Env.no.: 5947

IX. KONSTANTİNOS (1042–1055)

Konstantinopolis

Tetarteron

Tip 2

Öy. : InSXISDCXDCINANTİhm

Pantokrator İsa büstü cepheden. Sakallı, haç nimbuslu. Tunik ve himation giyimli. Sağ eli pelerinin kenarında, sol elinde kitap var.

Ay. : CWN τΑητ hOSIL €Rm

İmparatorun cepheden büstü, sakallı, mücevherli ve yakalı khlamys giyimli. Haçlı ve pendiliali¹⁶ tacı var. Sağ elinde labarum, sol elinde haçlı globus tutuyor.

M.S. 1042–1055

3* AV 4.07 gr., 17 mm., ky.6, Ref.: DOC 3/2, s.744, no.6.2, Env.no.: 5948

VII. MIKHAEL (1071–1078)

Konstantinopolis

Histamenon

Tip 2 (c)

Öy. : Yazı yok. İsa'nın cepheden büstü, uzun sakallı, haç nimbuslu. Tunik ve himation giyimli. Sağ eli göğsü önünde, sol elinde kitabı altından tutuyor. Sikkenin etrafı çift sıra nokta bordürlü. Büstün solunda ve sağında: IC XC.

Ay. : +MIX AHA RACIAOA

İmparatorun cepheden büstü, sakallı, yakalı loroslu ve haçlı, pendiliali taçlı. Sağ elinde labarum, sol elinde haçlı globus tutuyor. Sikkenin etrafında çift sıra nokta bordür yer alıyor.

M.S. 1071–1078

4* AV 3.07 gr., 25 mm., ky.6, Ref.: DOC 3/2, s. 805, no.2c.1, Env.no.: 13145

Tetarteron

Tip III (d)

Öy. : +ΘKERO HΘCI+

Meryem'in cepheden büstü, tunik ve maphorion¹⁷ giyimli. Göğsünde bebek İsa'nın madalyonunu tutuyor. İsa'nın başındaki haçın kollarında birer nokta bezeme var. Meryem'in nimbusunun çevresi nokta bezemeli. Solda MP ve sağda ΘV

16 Pendilia: Bir ucu diadem ya da taça bağlı, kulak hizasında aşağıya sarkan pendant. Bkz., Tekin, 1999, s. 214; Whitting, 1973, s. 298.

17 Maphorion: Baş örtüsü. Bkz., Whitting, 1973, s. 197.

Ay. : +MI X AHA SMA PIA

Solda Mikhael ve sağda Maria'nın cepheden yarım figürü. Aralarında uzun haç tutuyorlar. Mikhael loros giyimli ve haçlı, pendilialı taçlı; Maria yakalı loros ve pendilialı taç giyimli.

M.S. 1071–1078

5* AV 4.05 gr., 19 mm., ky.6, Ref.: DOC 3/2, s.809, no.5d.1, Env.no.: 15056

III. IOANNES (1221–1254)

Magnesia

Hyperpyron

Öy. : İsa, arkalıksız tahta oturuyor, sakallı ve nimbuslu. İki yanında "IC" ve "XC". Tunik ve kolobion¹⁸ giyimli. Sağ eli takdis pozisyonunda, sol elinde kitap var.

Ay : Solda imparatorun sağda Meryem'in cepheden ayakta figürleri. Meryem imparatoru taçlandırıyor. İmparator stemma¹⁹, yakalı ve panelli loros giyimli. Sağ elinde labarum ve sol elinde anexikakia²⁰ tutuyor. Meryem tunik ve maphorion giyimli.

M.S.1232–1254?

6* AV 4.37 gr., 24/25 mm., ky.6, Ref.: DOC 4/2, s.488, no.7d.1, Env.no.: 5638

7* AV 4.25 gr., 26 mm., ky.6, Ref.: DOC 4/2, s.486, no.6b.1, Env.no.: 5640

8* AV 4.28 gr., 23/26 mm., ky.6, Ref.: DOC 4/2, s. 489, no. 9f, Env.no.: 5639

9* AV 4.34 gr., 23/25 mm., ky.6, Ref.: DOC 4/2, s.489, no.12, Env.no.: 5637

10* AV 4.42 gr., 26 mm., ky.6, Ref.: DOC 4/2, s.489, no.13c, Env.no.: 5950

VIII. MIKHAEL (1259–1282)

Konstantinopolis

Hyperpyron

Tip 2 (b)

Öy. : Meryem'in Konstantinopolis surları içinde orans büstü.

Ay. : Solda imparator, stemma ve yakalı loros giyimli ve sağ eli göğsünde. Başı üzerinde kanatlı ve nimbuslu Başmelek Mikhael tarafından destekleniyor. İmparator, tahta oturan İsa'nın önünde diz çökmüş. İsa tunik ve kolobion giyimli. Sol elinde kitap tutuyor.

M.S1258/9–82

11* AV 4.13 gr., 26 mm., ky.6, Ref.: DOC 5/2, no. 21, Pl. 2, Env.no.: 5949

18 Kolobion: Kolsuz kısa tunik. İsa'nın üzerinde görülür. Bkz., Tekin, 1999, s. 213; Whitting, 1973, s. 296.

19 Stemma: Süslü, çember şeklinde çelenk taç. Bkz., Whitting, 1973, s. 299.

20 Anexikakia-Akakia: Akakia, kelime anlamı olarak "hilesiz" ya da "sabır, hoşgörü" demektir. İmparatorların törenlerde sağ ellerinde taşıdıkları mor ipekten silindirik bir kese olan akakia'nın içinde ölümü simgeleyen bir toz bulunur. Bkz., Kazdan, 1991, s. 42; Tekin, 1999, s. 213.

KAYNAKÇA

- Brand, C. M. ve Cutler, A. (1991).** “Zoe”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3, 2228.
- Çantay, G. (2008).** “Edirne-Makedonya Kulesi Kurtarma Kazılarında Ele Geçen Bizans Sikkeleri ve Mühürleri”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Anthony Cutler, A. ve Sevckenko, N. P. (1991).** “Chlamys”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 1, 424.
- DOC 2/1. Bellinger, A. R. ve Grierson, P. (Edt.) (1968).** *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume Two Part I Phocas to Theodosius III 602–717*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies: Washington, D.C. 1968.
- DOC 3/2. Bellinger A. R. ve Grierson, P. (Edt.) (1973).** *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume Three Part 2, Leo III to Nicephorus III 717–1081*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies: Washington, D.C.
- DOC 4/2. Bellinger A. R. ve Grierson, P. (Edt.) (1999).** *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume Four Part 2, Alexius I to Michael VIII 1081–1261*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies: Washington, D.C.
- DOC 5/2. Bellinger A. R. ve Grierson, P. (Edt.) (1999).** *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume Five Part 2 Michael VIII to Constantine XI 1258–1453*, Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies: Washington, D.C.
- Gökalp, Z. D. (2009).** “Malatya Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Bizans Anonim Follisleri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (9/1): 217–250.
- Gökalp, Z. D. (2009a).** “Battalgazi (Melitene) Definesi: VII. Mikhael Dukas’ın Histamenonları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (26/2): 81–96.
- Gregory, T. E. (1991).** “Anastasius”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 1, 86–87.
- Grierson, P. (1967).** “*The Gold and Silver Coinage of Basil II*”, MN 13, 167–187.
- Grierson, P. (1991).** “Hyperpyron”, “Tetareron”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 1, 964.
- Grierson, P. (1999).** *Byzantine Coinage*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection: Washington, D.C.
- Hendy, M. F. (1985).** *Studies in the Byzantine Monetary Economy c.300–1450*, Cambridge.
- Kazdan, A. P. (1991).** “Akakia”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 1, 42.
- Lopez, R. S. (1951).** “The Dolar of the Middle Ages”, *The Journal of Economic History*, Vol.1, No.3, 209–234.
- Sevckenko, N. P. (1991).** “Loros”, *The Oxford Dictionary of Byzantium* 2, 1251.
- Tekin, O. (1999).** *Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri*, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Tulay, A. S. (2001).** *Genel Nüvizmatik Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Whitting, P. D. (1955).** “The Anonymous Byzantine Bronze”, NC 15, 89–99.
- Whitting, P. D. (1973).** *Byzantine Coins*, Barrie and Jenkins: London.

TEŞEKKÜR

Bolu Arkeoloji Müzesi'nde çalışma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Bolu Arkeoloji Müzesi Müdürü Mustafa Güneş'e, müzede sağladıkları olumlu çalışma koşulları ve destekleri için müze personelinden Sanat Tarihçi Ümit Karataş ve Arkeolog Beste Ekşi'ye teşekkür ederim.

